

та розпочатим великим будівництвом міст на багатьох південноруських ріках, у тому числі і на Стугні.

Внутрішня конструкція валів василевського посаду принципово відрізняється від конструкції валів дитинця. В наш час вони збереглися на висоту близько 5 м. У їх центральній частині з круглих дубових колод споруджені зруби, які тягнуться суцільною лінією вздовж валу. Внутрішній простір зрубів заповнений щільно утрамбованою глиною. З неї ж наспіані вершина та схили валу. Такий принцип будівництва характерний для XI ст.

У місті існувала ще одна оборонна лінія складної конфігурації, яка оточувала його навколо та мала кілька в'їздів. До цієї ж лінії відносився і ряд оборонних споруд, розташованих на території міста.

В наш час вали висотою 2—4 м та рови третьої оборонної лінії збереглися лише у східній частині. Інші знищені пізнішою міською забудовою. Така система укріплень пристосована вже до використання артилерії. Система планування та писемні джерела дають можливість датувати побудову цих укріплень кінцем XVI ст. Ця унікальна пам'ятка — одна з небагатьох взірців земляного військового будівництва того часу, яка збереглася до наших днів. Вона є досить рідкісною, маловивченою і, безперечно, вимагає охорони.

Василев, якому скоро виповниться 1000 років, з його винятково добре збереженими укріпленнями, є видатною давньоруською пам'яткою. Згідно з законодавством Союзу РСР про охорону та використання пам'яток історії та культури намічено ряд заходів, направлених на раціональне використання та надійну охорону цієї пам'ятки. Передбачено виділити заповідну зону на території дитинця та зону регульованої забудови на посаді. Територія фортеці XVI ст. за своїми ландшафтними умовами є однією з найкрасивіших частин міста зі складним рельєфом. Оголошення цієї ділянки зоною охоронного ландшафту дозволяє проведення відповідних зелених насаджень, оскільки тут відсутній культурний шар і це не пошкодить збереженості валів. Чудовий рельєф у поєднанні з правильним підбором і розміщенням зелених насаджень може зробити цей район місцем масового відпочинку трудящих, яке необхідно промисловому місту.

Крім впорядкування території древнього міста та встановлення охоронних дошок на збережених ділянках до 1988 р. доцільно встановити виготовлений за індивідуальним проектом пам'ятник на честь 1000-річчя першої літописної згадки про м. Василев.

Е. А. ЛІНЬОВА

Давньоруське м. Белгород (до 1000-річчя пам'ятки)

Дослідження давньоруських міст і їх охорона є одним із найважливіших завдань вітчизняної археології. В цьому плані неабиякий інтерес являє давньоруське м. Белгород, яке розташоване в 23 км на південний захід від Києва, на правому гористому березі р. Ірпінь. Нині це с. Білогородка Києво-Святошинського р-ну Київської обл.

Місто має літописне зчислення, цікаву історичну долю. Вперше Белгород згадується в літопису під 980 р., коли на київський престол став князь Володимир Святославич. Він приділяв велику увагу цьому місту як форпосту захисту Києва від нападу кочовиків з півдня. Далі, в літопису під 991 р. говориться про те, що Володимир буде Белгород, тобто розширює його, зводить міцні вали. Під 997 р. в літопису розповідається про боротьбу белгородців з печенігами, про мудрість старійшин, які зуміли перехитрити ворога і відстояти місто. 1097 р., в період князівських міжусобиць, тут був осліплений князь Василько Теремольський. В XII ст. в Белгороді живе князь-соправитель Рюрик Ростиславович, який 1187 р. буде великий красивий храм 12 апостолів.

Отже, в X—XII ст. Белгород був значним містом часу Київської Русі. Літописи ставлять його на четверте місце після Києва, Чернігова, Переяслава. Белгород був не тільки могутнім містом-фортецею, а й метрополією, і, як вважає академік Б. О. Рибаків, міг бути одним із центрів раннього літописання.

Дослідження, які проводились в Белгороді В. В. Хвойко, Д. І. Бліфельдом, П. А. Раппопортом, В. Д. Дяденко, свідчать про те, що Белгород був значним економічним центром з високорозвинутим ремеслом. Свідомство тому — відкриття на посаді міста цілого ремісничого кварталу — майстерні ковалів, гончарів, гончарні горни для обпалу керамічного посуду і навіть керамічних жорен. Численність металевих, керамічних, кістяних та інших виробів, їх якість дають уяву про високий економічний і культурний рівень розвитку міста в період Київської Русі.

Під час розкопок в Белгороді були розкриті рештки кам'яних споруд — церкви 12 апостолів і так званого Малого храму. Тут, як, мабуть, ніде в Подніпров'ї, вивчена будова валів з їх дерев'яно-саманними конструкціями, що стала зразковою для розуміння фортифікаційних споруд на Русі. На посаді міста відкриті чудової збереженості гончарні горни, один з яких перевезений у Переяслав-Хмельницький музей, де став окрасою всієї експозиції відділу Київської Русі.

Враховуючи важливе значення давньоруського м. Белгорода, 1965 р.* взято на державний облік і охорону.

З часу останніх розкопок у Белгороді, які повинні були б привернути увагу громадськості до виключно важливої пам'ятки, минуло 4 роки.

В якому ж стані знаходяться названі вище археолого-архітектурні об'єкти, як і городище взагалі? Обстеженням пам'ятки, зробленим за ініціативою Обласного товариства охорони пам'яток історії та культури та кафедрою археології і музеєзнавства КДУ, встановлено її незадовільний стан.

На території дитинця (нині — вул. Поштова) продовжується будівництво приватних садів без дозволу райвідділу культури. Частина валу знесена при будівництві школи. Окремі мешканці безнаказанно дозволяють собі будувати погребі під валами, руйнуючи їх. Злегка присипані землею фундаменти пам'ятника архітектури XII ст. (церкви 12 апостолів) поросли бур'яном. На посаді, де відкрито гончарний центр, продовжується розорювання землі.

Автором статті свого часу були визначені охоронні зони Белгорода і місце, де Києво-Святошинський райвідділ культури і Товариство охорони пам'яток історії та культури повинні були встановити охоронні знаки, яких немає там досі. До цього часу райвідділ культури не спромігся навіть скласти охоронні зобов'язання, за якими згідно з положенням передаються всі пам'ятки історії і культури тим відомствам і організаціям, на землях яких вони знаходяться.

На жаль, не проявляють належної уваги до цього питання і місцеві керівники господарських організацій, зокрема дирекція розміщеного на території села радгоспу-мільйонера «Білогородський».

Хотілося б, щоб у зв'язку з тисячолітнім ювілеєм давньоруського м. Белгорода були проведені найневідкладніші роботи по впорядкуванню території міста.

На виділених охоронних зонах необхідно встановити охоронні знаки, впорядкувати вали, за допомогою реставраторів зробити зачистку валу (біля водокачки), укріпити його і представити для експозиції. Фундаменти церкви 12 апостолів вкласти цеглою контурно, на зразок Десятинної церкви. Реставрувати один з законсервованих горнів (№ 8) і зробити над ним невеликий скляний павільйон, наприклад, як у Переяслав-Хмельницькому музеї, підняти питання про створення музею історії с. Білогородки. Крім того, вважаємо за необхідне встановити пам'ятний ювілейний знак на честь 1000-річчя давнього Белгорода.

* ЗП УРСР 1965 р., № 7, ст. 100.